

معرفی کتاب

فهرست نسخه‌های خطی مشاهیر جرجان (گرگان تاریخی)

اثری در معرفی آثار علما و دانشمندان سرزمین تاریخی گرگان

■ رحمت‌اله رجائی

معلم، روزنامه‌نگار و پژوهشگر
تاریخ و فرهنگ سرزمین گرگان

فهرست نسخه‌های خطی مشاهیر جرجان
در کتابخانه‌های عراق و ترکیه

به کوشش: ابوذر خسروی - نجمه دامن افشار

برگرفته از:

معجم المخطوطات العراقية: مصطفى درایتی

معجم المخطوطات الموجودة في مكتبات استانبول و أنطاکی: علی رضا قره‌بلوط

اگر چه گنبد بلند قابوس، بقایای شهر جرجان (گرگان تاریخی) که در کاوش‌های باستان‌شناسی پیدا شد و سفالینه‌های زرین فام زیبای آن، بهترین مُعرف شهر کهن جرجان واقع در شمال ایران (استان گلستان) هستند ولی از همه این‌ها مهم‌تر، انبوه دانشمندان و علمای این شهر است که بسیاری آنان را به صفت جرجانی می‌شناسند. این چهره‌های نامدار نه فقط در ایران بلکه در بسیاری از نقاط جهان شناخته شده و آثاری از آنان موجود است. بهترین دلیل در این زمینه، کتاب «فهرست نسخه‌های مشاهیر جرجان (گرگان تاریخی)» است که در فروردین ۱۴۰۲ توسط نشر بنام، وابسته به موسسه فرهنگی میرداماد به بازار عرضه شد. گردآورنده این کتاب (ابوذر خسروی و نجمه دامن افشار) در مقدمه کتاب می‌نویسد: «بی‌گمان یکی از ظرفیت‌های جهانی شهر جرجان (گرگان تاریخی) میراث مکتوب و نسخه‌های خطی آثار مشاهیر آن است. پراکندگی جغرافیایی این میراث کهن در ایران و دیگر کشورهای جهان و قدمت و دیرینگی بسیاری از این نسخه‌ها دلیلی بر این ادعاست. اما این ظرفیت جهانی آنگونه که باید مورد توجه قرار نگرفته و برای شناسایی و معرفی این میراث گرانقدر تاکنون کتابی مستقل و جامع گردآوری و منتشر نشده است» (ص ۱۵) و گردآورندگان محترم کمر همت را بالا زده و تاکنون «بیش از ۶ هزار نسخه خطی از مشاهیر جرجان را شناسایی کرده‌اند که کتاب بخشی از نسخه‌های شناسایی شده را شامل می‌گردد و گام نخست در این مسیر است.» (ص ۱۵)

کتاب فهرست نسخه‌های خطی مشاهیر جرجان (گرگان تاریخی) در ۱۵۱ صفحه، قطع وزیری و به کوشش ابوذر خسروی به چاپ رسید این فهرست دربرگیرنده فهرست‌های موجود در کتابخانه‌های کشورهای عراق و ترکیه و برگرفته از کتاب‌های «معجم المخطوطات العراقیه» اثر مصطفی درایتی و کتاب «معجم المخطوطات الموجوده فی مکتبات استانبول و آناتولی» اثر علیرضا قره بلوط است.

کتاب «فهرست نسخه‌های خطی مشاهیر جرجان (گرگان تاریخی) معرفی ۱۲۳۷ نسخه خطی از آثار و مشاهیر جرجان موجود در کتابخانه‌های کشورهای عراق و ترکیه است که گردآورندگان آنها را از داخل کتاب‌های ۱) معجم المخطوطات العراقیه اثر مصطفی درایتی ۲) معجم المخطوطات الموجوده فی مکتبات استانبول و آناتولی اثر علیرضا قره بلوط، استخراج و در اختیار خوانندگان قرار می‌دهد.

جدول نسخه‌ها و مشاهیر جرجان موجود در کتابخانه‌های کشورهای عراق و ترکیه

عنوان	عراق	ترکیه
تعداد نسخه	۸۵۸	۳۷۹
تعداد مولفین	۲۷	۱۹
تعداد عناوین آثار	۱۳۸	۱۱۶
	(۲۷ عنوان فارسی، ۱۱۰ عنوان عربی و یک عنوان ترکی)	(۱۸ عنوان فارسی، ۱۶ عنوان عربی و ۳ عنوان ترکی)

گردآورنده درباره نسخه‌های قدیمی و کهنسال مشاهیر و جرجان می‌نویسد «در بین نسخه‌های خطی کتابخانه‌های عراق و ترکیه شمار زیادی نسخه خطی کهنسال و کم نظیر وجود دارد که تعدادی از این نسخه‌ها در این کتاب فهرست شده‌اند. در کتابخانه‌های عراق ۸۵ نسخه و در کتابخانه‌های ترکیه ۶۱ نسخه خطی با قدمت بیش از ۵۰۰ سال از آثار مشاهیر و جرجان (گرجان تاریخی) نگهداری می‌شود که در این میان می‌توان از کهنترین نسخه خطی قابوسنامه در کتابخانه فاتح استانبول (تاریخ کتابت: ۵۶۲۴ ق.)، نسخه خطی کتاب المائیه فی الطب ابوسهل جرجانی در کتابخانه نور عثمانیه به شماره ۳۵۵۷، نسخه خطی کتاب التحریر فی الفروع الشافعیه احمد بن محمد جرجانی در کتابخانه احمد ثالث (تاریخ کتابت: ۵۵۸۰ ق.)، نسخه خطی کتاب المقتصد عبدالقاهر جرجانی در کتابخانه کوپرلی (تاریخ کتابت: ۵۵۴۷ ق.)، کتاب الاغراض الطیبیه اسماعیل بن حسن جرجانی (حکیم جرجانی) در کتابخانه ایاصوفیه استانبول (تاریخ کتابت: ۵۵۴۳ ق.) و ذخیره خوارزمشاهی اسماعیل بن حسن جرجانی (حکیم جرجانی) در کتابخانه جامعه مدینه العلم کاظمین عراق (تاریخ کتابت: ۵۶۴۲ ق.) نام برد.»

کتاب فهرست نسخه‌های خطی مشاهیر جرجان (گرجان تاریخی) بر اساس نام مولفین در دو فصل تنظیم شده است:

۱. فصل اول نسخه‌های خطی کتابخانه‌های عراق

۲. فصل دوم نسخه‌های خطی کتابخانه‌های ترکیه

در معرفی نسخه‌ها ابتدا نام مولف، نام کتاب، موضوع کتاب، زبان کتاب، تاریخ تالیف، سبب تالیف، نام کتابخانه محل نگهداری نسخه، رقم و شماره نسخه، تعداد اوراق، تعداد اجزاء و جلد‌ها، تاریخ کتابت و استنساخ و در پایان تاریخ طبع، مکان طبع و نشر آمده است.

موضوع نسخه‌های خطی کتابخانه‌های عراق: طب پزشکی، فلسفه، منطق، کلام و عقاید، تفسیر، نحو، صرف، عرفان و تصوف، اصول فقه، ادب، رجال، اخلاق، حدیث و شرح الحدیث، هیئت و حساب، اصطلاحات و لغت، علوم غریبه، تجدید، معما و موسیقی است. همچنین موضوع نسخه‌های خطی کتابخانه‌های ترکیه: ادب، طب و پزشکی، فلسفه، منطق، تفسیر، بلاغت، کلام، حکمت، نحو، صرف، لغت، عرفان و تصوف، حدیث، هیئت، بحث و مناظره، تاریخ، اخلاق، الخلاف، اصول و وضع است. کتاب دارای نمایه موضوعی کاتبان، زبان و کتابخانه‌ها است که کار پژوهشگران را برای جستجو آسان می‌کند.

کتاب فهرست نسخه‌های خطی مشاهیر و جرجان (گرجان تاریخی) با رنگ و طرح جلد و پشت جلد زیبا (نسخه خطی کتاب ذخیره خوارزمشاهی حکیم سید اسماعیل جرجانی در موزه هنری والترز شهر بالیتور ایالت مریلند آمریکا) به چاپ رسید.

جا دارد انتشار این اثر ارزشمند را به گردآوردگان محترم و انتشارات بنام تبریک بگوئیم و از این اقدام ارزشمند در معرفی آثار مشاهیر جرجان تقدیر و تشکر کنم و منتظر دیگر کارهای گردآوردگان در شناسایی و معرفی نسخه‌های خطی مشاهیر جرجان و استرآباد موجود در کتابخانه‌های جهان باشیم.